

ברונו קרייסקי – דגם לאוטו-אנטישמיות

רוברט ס. ויסטריך

קרייסקי בריש-גלי את האידיאולוגיה המרקסיסטית של מלחמת המעמדות, שאבד עליה הכלת, לטובת הקמתה של "פולקספרייט" מודרנית ורפורמיסטית, שתנהל את המשק הקפיטליסטי בצורה יעילה יותר מאשר יריביו השמרניים.

גם בענייני חוץ נהנתה אוסטריה, מבחינה חמרית, מתפ-קיד המתוכננת שנטלה על עצמה, כאי של נייטרליות בין המזרח למערב, והודות לקרייסקי פיתחה את קשריה עם העולם השלישי, וביחוד עם מדינות ערב. אמנם, בשלהי שלטונו הועם מעט זהרו של "מלך השמש של וינה", עקב שורה של שערוריות כספיות ושחיתות שערערו את אמינותם של הסוציאליסטים. בתחילת שנות השמונים נראה היה שאפילו החוש הפוליטי השנון אבד לקנצלר המזדקן. אולם אף-על-פי-כן, מנקודת-ראות לאומית או-סטרית, עדיין נראה עידן קרייסקי בעיני אוסטרים רבים, יהיו אשר יהיו מגרעותיו, כתקופה אידיאלית בהשוואה לבידוד הכרוני של המדינה מאז בחירתו של ולדהיים לנשיא.

אולם בישראל ובעולם היהודי היתה תדמיתו של הק-נצלר האוסטרי המנוח שונה לחלוטין. אלה היו הימים, בשנות השבעים, שבהם נדמה היה שקרייסקי מתמודד עם יאסר ערפאת, עם ג'ורג' חבש, עם מועמר קדאפי ועם האיטאוללה חומייני על תואר המפלצת בעתונות ובדעת הקהל בישראל. קרייסקי תואר מדי פעם, הן על-ידי הימין והן על-ידי השמאל, כבוגד, כמשומד וכיהודי אכול שטנה עצמית. הוא הואשם בכך שגילה יחס סלחני כלפי הטרור, ורק ישראלים מעטים יכלו למחוק מזכרונם את פגישתו הכאובה עם גולדה מאיר בווינה, ערב מלחמת יום הכיפורים, כאשר נכנע לדרישותיהם של טרוריסטים ערביים שהחזיקו יהודים מרוסיה כבני-ערובה, והסכים לסגור את מחנה המעבר בטירת שטאו. (בדרך כלל התעלמו מן העובדה שבאותם ימים היתה אוסטריה המדינה היחידה באירופה שניאותה לקיים מחנה מעבר ליהודים מרוסיה, ושקרייסקי פתח כמעט מיד מחנה מעבר אחר).

עוד יותר העלו את חמתם של הישראלים התקפותיו הארסיות של קרייסקי על מדיניותה של ישראל ביהודה ושומרון, אותה השווה בפומבי למדיניות האפרטהייד של דרום-אפריקה, או – בסוף העשור – לכיבוש אפגניסטן בידי הסובייטים.

עם גולדה מאיר ב-1973 –
האם היהודיה והבן הסורר.

ברונו קרייסקי, שנפטר לאחרונה בווינה בגיל 79, היה ככל הנראה הפוליטיקאי המצליח ביותר בהיסטוריה של אוסטריה מאז ימיו של מטרנך. בשלוש-עשרה השנים בהן כיהן כראש-ממשלתה של או-סטריה, בין 1970 ל-1983, זכה לשליטה חסרת-תקדים במפלגה הסוציאליסטית שלו ובחיים הציבוריים באו-סטריה בדרך כלל.

קרייסקי היה נערץ בחוגים רחבים כמדינאי בעל שיעור-קומה עולמי, מילא תפקיד בכיר באינטרנציונל הסוציא-ליסטי ונהנה מפופולריות אמיתית בארצו. בימי שלטונו של "הקייזר ברונו" נדמה היה לאוסטרים רבים שהם זוכים ל"תור זהב" חדש של שגשוג כלכלי, "שותפות חבר-תית", תחייה תרבותית ויראת-כבוד בינלאומית. "הדגם האוסטרי" של סוציאל-דמוקרטיה, המשלבת בקרבה את מדינת הרווחה עם יזמה חפשית קפיטליסטית, שימש באותן שנים גל המבשר את העתיד באירופה. בדומה למפלגת ה-SPD של וילי בראנדט בגרמניה המערבית, ולמפלגה הסוציאליסטית השוודית של אולוף פלמה, זנח

פרופ' **רוברט ס. ויסטריך** מלמד היסטוריה של אירופה ותולדות עם ישראל בעת החדשה באוניברסיטה העברית בירושלים. ספרו **היהודים במהפכה** ראה אור בספריית הפועלים, תשמ"ז. ספרו **The Jews of Vienna in the Age of Franz Joseph** ראה אור בהוצאת Oxford University Press בשנת 1989. ר.ס. פרסם בנתיב 3/88 ו-1/89.

כאשר עסק במדיניותה של ישראל נטפו מעל שפתינו בטבעיות מונחים כגון "מדינת משטרה", "כיבוש קולר-ניאלי", או "גזענות", אפילו כאשר התייחס למדיניותה של מפלגת העבודה, כשזו היתה בשלטון. אבל כאשר עלה בגין לשלטון, בשנת 1977, הפכה נימת דיבורו של קרייסקי אישית וארסית עוד יותר, וגרמה לקרע שלא ניתן לאיחוי. יחסו לחוזה השלום הישראלי-מצרי, למשל, היה שלילי לחלוטין, והוא הביע צער בפומבי על הקשרים המתפתחים בין הנשיא סאדאת לבגין, וכינה אותם טעות חמורה בשיקול-דעת ונטישת העניין הפלשתינאי.

קרייסקי טרח ללא ליאות, יותר מכל מדינאי אירופי אחר בזמנו, להעניק לערפאת מעמד מכובד ולגיטימי, הזמין אותו בשנת 1979 ל"אולם הנשפים" והעניק לו טיפול של "שטיח אדום" על כל הגיונים הראויים לראש מדינה. תוך שנה לאחר מכן הכירה אוסטריה רשמית באש"ף, וקבעה בכך תקדים שמדינאים אירופיים אחרים הלכו בעקבותיו בשנות השמונים.

מה שהרתיח במיוחד ישראלים ויהודים רבים בתפוצות בהתנהגותו של קרייסקי היתה העובדה, כפי שנראה להלן, שיחסו הפרו-אש"ף המופגן לוה דחייה מפורשת של הציונות ובהתכחשות לעצם קיומה של אומה "יהודית". קרייסקי טען, כאחוז דיבוק, שהציונים מנסים לנצל אותו למניפולציות מפני שהוא יהודי, ושהם תובעים ממנו זכויות והתחשבות מיוחדים בשל מוצאו. ואמנם, מתוך הצהרותיו נראה שקרייסקי פיתח תסביך רדיפה בענין זה, והיה משוכנע כי הציונים שונאים אותו ומנסים להדיחו, משום שהשקפותיו בנוגע למזרח התיכון אינן תואמות את השקפותיהם. אין ספק שאמונה זו הוסיפה מימד לא רציונלי לחלק מן העמדות ולכמה קווי מדיניות שנקט בקשר למדינה היהודית, אם כי את שרשיהם יש לחפש בנבכי הרקע והאידיאולוגיה של קרייסקי עצמו.

ברונו קרייסקי נולד בווינה בשנת 1911 למשפחה יהודית שנמנתה עם המעמד הבינוני הגבוה (grossbürg-erlich) שאבותיה הגיעו מחבל הסודטים, וכבר בתחילת שנות השלושים היה פעיל באוסטריה כסוציאליסט מילי-טנטי צעיר. המסורת האוסטרו-מרקסיסטית שממנה ניזון היתה מסורת ששילבה דוקטרינות מוכרות של מלחמת המעמדות עם מנה גדושה של "לאומיות גרמנית" ותמיכה באנשלוס, וברפובליקה גרמנית שהסוציאליזם מושל בה בכיפה.

מנהיגי הסוציאליזם האוסטרי, ויקטור אדלר (Adler) ואוטו באואר (Bauer), ששניהם, כמוהם כקרייסקי, היו בעלי רקע יהודי-גרמני מתבולל מובהק ובני המעמד הבינוני הגבוה, טרחו רבות עוד לפני מלחמת העולם הראשונה כדי להכחיש את הטענה שיהודי מזרח אירופה (ה-Ost juden מהווים אומה. הם הביעו התנגדות אפילו לאוטו-נומיה התרבותית כלאום שהוענקה ליהודי גליציה (שהיו אז המגור הגדול ביותר של יהדות אוסטרו-הונגרית), בניגוד למצב המוצהר של הסוציאליסטים האוסטרים ביחס למיעוטים לאומיים אחרים בקיסרות האוסטרו-הונגרית.

ההנהגה ה"יהודית" של הסוציאלי-דמוקרטים האוסטרים היתה רגישה במיוחד להאשמות שהועלו בתעמולה האנטישמית, שלפיה המפלגה אינה אלא "פלוגות מגן יהודיות" (Judenschutztruppe), וניסתה להפגין בכל עק-

מימות אפשרית עד כמה היא עוינת את האינטרסים הקפיטליסטיים של היהודים ואת הדת היהודית.

יחד עם זאת, דחו אדלר, באואר ועמיתיהם בבזו את הציונות ההרצליאנית, וטענו כי "העם היהודי" אינו אלא ישות מדומה (תפיסה שקרייסקי חזר עליה לעתים קרובות), שדנונה לכליה, מפני שאין לה לשון משותפת או מדינה משלה. לכידותם של המוני היהודים במזרח אירופה נתפסה כתופעה של גטו זמני ומפגר, שתיעלם ביחד עם האנטישמיות, במסגרת החברה הסוציאליסטית העתידית, חסרת המעמדות. אוטו באואר טען, למשל, שליהודים – כגוף העומד ברשות עצמו – אין כל עתיד במדינת-אומה מודרנית ומתקדמת מפני שמסורותיהם מיושנות, דתם חשוכה והפסיכולוגיה החברתית שלהם מושחתת וממוקדת בממון. הציונות, לבד מהיותה אשליה רומנטית ואוטופית, היא גם ריא-קציונית מבחינה חברתית, מפני שהיא פשוט מחזקת את זהות ה"גטו" של היהדות. מכאן, שיש להתנגד בכל תוקף ללאומיות היהודית, מפני שהיא סותרת את שיווי הזכויות וההתבוללות, שהם הפתרון "המתקדם" היחיד לבעיה היהודית**.

אין ספק שקרייסקי הסכים להנחות האוסטרו-מרקסיסטיות האלה, ויש בזה כדי לסייע לנו להבין מדוע גילה הבנה כה רבה לתיזות האנטי-ציוניות שבאו לידי ביטוי באמנה הפלשתינאית. סעיף 20 של אמנה זו קובע כי "...היהדות, כדת... איננה לאומיות בעלת מציאות עצמית", וכאשר רקחו מנהיגי אש"ף את התבשיל של "מדינה חילונית, דמוקרטית" בפלשתינה, הדגישו תמיד שרק ערביי פלשתינה ייחשבו כבעלי זכויות לאומיות.

קרייסקי מעולם לא מתח בקורת על גישה מפלה מובהקת זו, ולא היה לו כל קושי לגלות אהדה להשקפתו של אש"ף שהציונות היא תופעה כוזבת ביסודה, מלאכזר-תית וריאקציונית, מפני שהיהודים בכלל אינם מהווים אומה. (כמובן שקרייסקי הכיר, דה פקטו, שישיראל בארצו הוא עם בזכות עצמו, אבל דחה בהחלטיות את התפיסה שישיראל מייצגת את יהדות העולם). האנטי-ציונות האידיאולוגית שימשה איפוא יסוד חשוב בהש-תדלותו המקיפה של קרייסקי למען אש"ף.

יחסו הדו-משמעי והמתגונן של הקנצלר המנוח כלפי האנטישמיות האוסטרית – דוגמה מאירת-עיניים נוספת לנאמנותו למורשת האוסטרו-מרקסיסטית – הוא בעל משמעות לא פחות חשובה להבנת גישתו. אדלר ובאואר כאחד נמנעו, באופן מוזר, ממאבק במסורת המקומית של האנטישמיות הנוצרית-סוציאליסטית והפר-גרמנית באוסטריה, שהניחה את היסודות לאידיאולוגיה הנציונל-סוציאליסטית של היטלר. הם ביקשו, לשווא, להמעט בח-שיבותה הפוליטית, וכינו אותה כתופעת-לוואי של מעמד-זות חברתיים מפגרים וכביטוי של הקפיטליזם בשקיעתו. אדלר ובאואר אפילו פיתחו לעתים גירסה אוסטרו-מרקסיסטית של אנטישמיות, שכוונה כלפי המקום הנכבד שתפסו היהודים בבנקאות, בתעשייה ובמסחר.

ניתן היה לצפות שהטרנדיה של האנשלוס והרצח ההמוני של יהודי אוסטריה יעלו את סף הרגישות של קרייסקי לעמדה הבלתי נסבלת של הסוציאליזם האוסטרי ביחס לאנטישמיות, ביחוד מכיוון שהוא עצמו נאלץ להימלט ממולדתו בשנת 1938, ואיבד בשואה

* הזמנה מטעם הקנצלר ל"אולם הנשפים" (ה-ballhaus) מעניקה לבא בשעריו יותר מהכרה רש-מית, והיא מעמידה את המוזמן במישור אחד עם גדולי האנושות, חשובי ההוגים, מיטב אנשי המר-סר, חשובי האמנים, וכי-ויב (תערי המערכת).

**אדלר, ששנאתו העצמית מעולם לא הגיעה לזו של קרייסקי, לפחות הר-ציא את המסקנה המת-בקשת ממצבו והתנצר. יש לא מעט מן האירוניה ההיסטורית בעובדה שאר-טו באואר היהודי, בתפקי-דו כשר החוץ, הקדים את הטאצים בעשרים שנה וחד-תם על הסכם "אנשלוס" עם גרמניה עוד בשנת 1918 (תערי המערכת).

אמצעי התקשורת טיפחו בהדרגה אגדות משלהם על הדמות הבודדת הזאת, שתוארה כמעין בן-כלאיים של נביא תנ"כי ונוקם מטעם עצמו. אבל האמת היתה פשוטה מן האגדה. ויזנטל היה ניצול שואה, יהודי גליצאי שטולטל על-ידי הנאצים ממחנה ריכוז אחד למשנהו, עד ששוחרר לבסוף על-ידי האמריקנים ממאוטהאוזן, בשנת 1945. בדומה לקרייסקי איבד גם הוא את כל קרוביו בשואה, אך תגובתו לטרדיה זו היתה שונה לגמרי. כפי שסיפר ל"סנדיי טיימס" (ב-20 באוקטובר 1974):

אני עושה מה שאני עושה למען העתיד. כאשר תשקיף ההיסטוריה לאחור על התקופה הזאת, אני רוצה שאנשים יידעו שהנאצים לא הצליחו להשמיד מיליוני אנשים ולחמוק בלא עונש. מרכז התיעוד שלי הוא הארגון האחרון בעולם העוסק עדיין בציד נאצים. אם אני אפסיק, הנאצים יגידו: 'היהודים התייאשו'...

פעילותו של ויזנטל עוררה התלהבות מעטה בקרב רוב האוסטרים. ארץ זו, שבאורח מסורתי היתה אחת הארצות האנטישמיות ביותר באירופה, היתה כבר בימי הקיסרות האוסטרו-הונגרית ערש תנועתו הנוצרית-סוציאליסטית של קרל לואגר (Lueger) והפן-גרמניזם של גיאורג פון שנר (von Schoenerer), שתי אידיאולוגיות ששאננות היהודים הטבעה בהן העניקה השראה לאדולף היטלר בשנות בחרותו, בווינה שלפני 1914. בימי הרפובליקה הראשונה נוצלה "הבעיה היהודית" מבחינה פוליטית בצניניות, שעל רקעה אפשר בהחלט להבין את קבלת הפנים הנלהבת לה זכה היטלר בווינה בשנת 1938. אבל עד התמוטטות הרייך השלישי חיסלו ההגירה והרציחות ההמוניות של הנאצים את רובם של 200,000 יהודי וינה, שמקרבם באו בזמנם לא רק מנהיגי המפלגה הסוציאליסטית האוסטרית, אלא שגם נהגו להצביע בהמוניהם עבור מפלגה זו. כאשר חזר קרייסקי משוודיה לאוסטריה בשנת 1950, כבר היו אלה הנאצים-לשעבר, ולא היהודים, שהיו בעיה פוליטית עדינה. השמרנים והסוציאליסטים כאחד מצאו עצמם מותמודים עם "מפלגת החופש" הקטנה (ה-FPO) על תמיכת אותם נאצים-לשעבר בבחירות, שכן אלה היו את לשון המאזניים הצרה בין המפלגות הפוליטיות הגדולות. בעיקר בשל סיבה זו היתה נטיה, אפילו בקרב המפלגה הסוציאליסטית האוסטרית, להמעט בהיקף הפשעים שבוצעו נגד יהודים על אדמת אוסטריה. במקום לנסות ו"לחלוש על העבר" (Bewältigung der Vergangenheit), כפי שמכנים זאת הגרמנים, נמצא תירוץ לתועלתיות על-ידי איזכור הצורך להעלות ארוכה לפצעים ישנים ולפתוח דף חדש. שום מפלגה פוליטית באוסטריה לא היתה מוכנה להסתכן בחוסר פופולריות על-ידי הרחקת תומכיו לשעבר של היטלר, או, ליתר דיוק, על-ידי תמיכה בתביעותיהם של היהודים לפיצויים. מאבקו של ויזנטל למען העמדתם לדיון של רוצחי ההמונים יכול היה איפוא לסמוך על סיוע מועט בלבד מצד השלטונות, או מצד הציבור באווירה כזאת של דעת-קהל. אולם ויזנטל לא התעמת עם ממשלת אוסטריה בגלוי

21 מקרובי משפחתו. קשה לרדת לתהום ההבנה מדוע תפנית כזאת לא התרחשה, אם כי אפשר להעלות מִזֶפֶר הסברים. ברור שמודעותו של קרייסקי ליהדותו היתה קלושה ביותר, מלכתחילה, והוא טען תמיד שנמלט מארסטריה כסוציאליסט יותר מאשר כיהודי שנרדף על-ידי הגסטפו. בימי גלותו בשוודיה, שם חי יותר מעשר שנים ונשא אשה, היה קרייסקי מרוחק למדי מן הזוויות שהתרחשו בימי שלטונם של הנאצים באוסטריה, ולא התנסה בתחושת הסולידריות הישירה עם הקרבנות היהודיים של הנאצים. כאשר חזר לאוסטריה, כדי לפתוח בקריירה פוליטית מזהירה, היתה המדינה judenrein, למעשה, והאווירה היתה עדיין עוינת ליהודים בצורה מופגנת, ואפילו הסוציאליסטים ניסו להניאם, בדרך כלל, מלחזור מן הגלות למולדתם. אין ספק שבנסיבות כאלה התאים לפוליטיקאי שאפתן כקרייסקי להסתיר את מוצאו היהודי ככל האפשר.

אבל טיפוסו של קרייסקי במעלה הסולם של העולם הפוליטי האוסטרי שאחרי המלחמה היה מהיר. קרייסקי היה אחד האדריכלים הראשיים של "האמנה האוסטרית" משנת 1955, כיהן כשר החוץ מ-1959 עד 1966, ושנה לאחר מכן נתמנה ליושב-ראש המפלגה הסוציאליסטית. הרקע היהודי שלו, שנשמר בפרופיל נמוך, לא הפריע לקריירה שלו, למרות שבשנות הששים עדיין היתה האנטישמיות כוח רב-עצמה שחשף מפעם לפעם את פרצופו המכוער בחיים הציבוריים של אוסטריה.

זרעיהם של המאפיינים הנוורוטיים של "התסביך היהודי" של קרייסקי, שצצו לראשונה בעימותים שהיו לו עם צייד הנאצים שמעון ויזנטל, ובהכרזותיו המאוחרות על הציונות, על מדינת ישראל ועל ה-Ostjuden, טמונים, כנראה, בהפנמה, שלא מדעת, של היחס האנטישמי באוסטריה בתקופה הראשונה אחרי המלחמה. "פרשת ויזנטל" לא היתה אלא "כולא הברקים" שאיפשר לרגשות הדחייה החבוים של קרייסקי כלפי המורשת היהודית שלו להגיע אל הקרקע, כשהם נזונים מן התחושה שזהו עקב אכילס שלו, כלי-נשק שאחריים לא יהססו להשתמש בו נגדו, בין שהם אנטישמים ובין שהם ציונים. אישיותו של ויזנטל, רקעו ומעשיו, התאימו להפליא, בכל המובנים, כדי למקד את חרדותיו העמוקות של קרייסקי בענין זה. שמעון ויזנטל נגלה לראשונה לאור הזרקורים עקב משפט אייכמן בשנת 1960 והתפקיד שמילא במעקב אחרי הביורוקרט שהוציא לפועל את "הפתרון הסופי" של היטלר באירופה. הפרסום שזכה לו הניע אותו להקים בנובמבר 1961 בווינה מרכז תיעוד חדש. (ויזנטל הקים קודם לכן מרכז תיעוד קטן יותר בלייץ, על מנת לחקור פשעי מלחמה, אבל בשנת 1954 נאלץ לסגור אותו בגלל האדישות הציבורית והעדר סיוע מצד השלטונות).

ויזנטל ניהל חיפושים קפדניים וסבלניים אחרי פושעי מלחמה נאציים מבוקשים מדירתו הפרטית, בקומה העליונה של בנין מגורים מרופט באחד מרבעי תעשית המלבושים של וינה, כשהוא מסתייע בקומץ מתנדבים, וברמזים שנתקבלו מאוהדים וממידע שזרם אליו מכל חלקי העולם. ויזנטל הצליח להביא לדיון רוצחי המונים ידועים לשימצה, כגון פרנץ שטנגל (Stangl) האוסטרי (מפקד מחנה טרבלינקה), אריק רייקוביץ (Rajakovitch), עוזרו של אייכמן, והתליין מוילנה, פרנץ מאורר (Maurer).

* ההסכם בין אוסטריה לארבע מעצמות הכיבוש, שלפיו נסתיים משטר הכיבוש ואוסטריה קיבלה את ריבונותה, בתנאים מסוימים (חער המערכת).

אלא לאחר שהבחירות של 1970 העלו את הסוציאליסטים לשלטון בעזרת רוב פרלמנטרי מצומצם. כתוצאה מגילוייו, התברר שלמספר שרים בממשלתו של קרייסקי יש עבר נאצי. גילוייו של ויזנטל הביאו אותו להתנגשות ישירה עם קרייסקי ועם המפלגה הסוציאליסטית השלטת. בוועידת המפלגה שהתכנסה ביוני 1970, הושמעה מפי מזכירה הכללי, ליאופולד גרץ (Gratz), שכיהן אז כשר החינוך, אזוהרה ברורה: "עד מהרה ניווכח לדעת באיזו מידה זקוקה עדיין החברה שלנו ל-'Star-Chamber' הפרטי של ויזנטל". גרץ, שבאותם ימים נחשב כבן-חסותו של קרייסקי, הזהיר, למעשה, שהממשלה הסוציאליסטית מחפשת אמתלה לסגור את "המשרטה הפרטית וארגון המלשינים" של ויזנטל. אין ספק שקרייסקי ועמיתיו בממשלה ראו בחקירות שניהל ויזנטל בקשר לנאצים דלקת מוגלתית מימים עברו.

ואלה מצאו להם בעלי-ברית בלתי-צפויים בגוש הקר-מוניסטי, וביחוד בפולין, שם נפתחה מערכה בטענה שוויזנטל עצמו היה "משתף-פעולה" עם הנאצים. הפולנים, שרגזו על שוויזנטל חשף את התפקיד שמילאו פשיסטים לשעבר בחוגו של הגנרל מוציר (Moczar), ואנטישמים בדרגים הבכירים של מנגנון המפלגה הקר-מוניסטית, ביקשו את ראשו של ויזנטל. בעקבות מה שכונה מסע-הצלב "האנטי-ציוני" בפולין, לא היו להם כל נקיפות-מצפון לפברק ראיות נגד ויזנטל. למסע זה הצטרף גם העתון "קומסומולסקאיה פרבדה", בטאון הנוער הקומוניסטי הסובייטי, שטען כי מרכז התיעוד בווינה נתמך בידי "המוסד", ה-CIA והמודיעין הבריטי. גם הרוסים וגם הפולנים האשימו את ויזנטל בניהול תעמולה כוזבת בקשר לאנטישמיות במדינות הקומוניסטיות.

באוסטריה עצמה, זכתה המערכה נגד ויזנטל לעידודו הגלוי של הקנצלר קרייסקי. בראיון לעתון הסוציאליסטי ההולנדי, "הולנד החפשית", תיאר קרייסקי את צייד הנאצים כ"פשיסט יהודי"; "לאשרנו, אפשר למצוא גם בין היהודים ריאקציונרים, גנבים, רוצחים וזונות", נמסר מפיו של הקנצלר האוסטרי. ויזנטל הגיב בכנותו את קרייסקי "משומד", וציין שאוסטריה היא המדינה היחידה באירופה, שעשרים וחמש שנה אחרי המלחמה עדיין מכהנים נאצים לשעבר בממשלתה, והמגינה על פושעי מלחמה מפני העמדה לדין. באווירה המשתנית של דעת-הקהל, עשר שנים לפני ולדהיים, נראה כאילו חברי המפלגה הנאצית לשעבר חפים מכל פשע, ואילו על אלה החוקרים בעברם ניתן להלעיז ללא כל חשש מעונש! אבל היה ברור שהמאבק שמנהל ויזנטל, במדינה שבה פושעי מדינה היו מזוכים, או סופגים עונשים מגוחכים, ושבה היו הנאצים-לשעבר לשון המאזניים בשלטון, ואילו לקהילה היהודית לא היתה כל השפעה, אינו מאבק שווה-כוחות. נוכח האדישות הרבה, ואולי אף עוינות גלויה מצד האוכלוסיה בכללה, נראתה התמתנות של ויזנטל יותר ויותר כמעשה דון-קישוט.

הדברים הגיעו לבסוף לכלל משבר בעקבות נצחונם המרשים של הסוציאליסטים בבחירות שנערכו באוקטובר 1975. תוצאות הבחירות היו נצחון סוחף ל"קייזר ברוני", שאחרי 25 שנה של השתתפות פעילה בחיים הציבוריים באוסטריה, הגיע לפסגת הקריירה שלו. הוא היה האיש

שהוציא את המפלגה הסוציאליסטית מן ה"גטו" של מעמד הפועלים של שנות הששים אל נצחונה הגדול ביותר בהיסטוריה של הבחירות. לפני הבחירות הניחו רוב הידענים שקרייסקי יוכל, לכל היותר, להקים ממשלה חדשה על-ידי קואליציה עם "מפלגת החופש" הקטנה, בראשותו של פרידריך פטר (Peter). מבחינתו של זה, פירוש הדבר היה סיומן של 26 שנות תעיייה במדבר הפר-ליטי. תחת הנהגתו של פטר נטתה המפלגה (שבעבר היתה חוף מבטחים לנאצים-לשעבר), מן הקיצוניות הימנית לעבר חזות ליברלית יותר. קרייסקי פירסם ברבים שאם לא יזכו הסוציאליסטים ברוב מוחלט, לא יהיו לו שום התנגדויות להקמת ברית עם אדון פטר.

אולם ממש לפני הבחירות גילה ויזנטל שבימי מלחמת העולם השנייה היה פטר מעורב בפשעי מלחמה נגד יהודים ברוסיה הכבושה. ויזנטל טען, שחטיבת החי"ר הראשונה של ה-SS, שבה היה פטר מפקד טנק, היתה אחראית להריגתם של 10,513 אנשים, נשים וילדים חפים מפשע, רובם יהודים. פטר הודה שאכן נמנה עם יחידה זו של ה"וואפן-SS", אך הכחיש כל מעורבות אישית בירי כלשהו או ב"מעשים בלתי-חוקיים".

ברגע שהתפרסמו תוצאות הבחירות, והיה ברור שקרייסקי אינו נזקק עוד לקואליציה עם מפלגתו של פטר, אפשר היה להניח לענין, אבל הקנצלר בחר לפרש את גילוייו של ויזנטל כמערכה מאורגנת "להפיל אותי". קרייסקי טען שוויזנטל הבטיח "לחגו מצומצם של אנשים... לעשות זאת", מפני שהם סברו שהוא, קרייסקי, לא מילא את תפקידו "בשירותה של ישראל". בשוחחו עם עיתונאים, כינה קרייסקי את ה"אידיאולוגיה" הזאת, בקשר לאדישותו כלפי ישראל, כמין "גזענות מסתורית", ו"הנחה מהופכת של רעיונות נאציים לאחר המוות". בהתקפה אכזרית על ויזנטל, שהניעה את האחרון להגיש נגדו תביעה על הוצאת דיבה, האשים אותו קרייסקי בניצול שיטות של "מאפיה פוליטית". במקרה של משפט, הכריז קרייסקי, יהיה מוכן לוותר על חסינותו הפרלמנטרית כדי שיוכל לבסס את האשמותיו בבית-המשפט¹.

לא רק העיתונות האוסטרית הופתעה משצף-הקצף של התגובה. במשך החודשים הבאים עתיד היה העולם ללמוד שקרייסקי רגיש באופן בלתי צפוי למוצאו היהודי, וכי הוא להוט לבסס את ה"אוסטריות" שלו. קרייסקי הבחיר מאז ומתמיד שהוא רואה את החזרה על ענין מוצאו מצד זרים, ובמיוחד ישראלים, כנסיון מחוצף, אם לא זדוני, לחתור תחת מעמדו הפוליטי. יחד עם זאת, ראה לעצמו חירות לקרוא עתה דרור לחוסר האהדה שלו כלפי הציונות, בצורה חסרת-תקדים בקרב הפוליטיקאים האוסטרים שאחרי המלחמה.

אין ספק שפרשת ויזנטל עוררה את איבתו של קרייסקי למה שנראה בעיניו כהתערבות "ציונית" בעניינה הפנימיים של אוסטריה. עתה טען שבכל לאומנות, אך במיוחד בציונות, חביי יסוד של גזענות וחוסר סובלנות. קרייסקי טיפח את אמונת ההתבוללות הקלסית שלו, כי "אין אומה יהודית, אלא רק קהילה דתית יהודית (Religionsgemeinschaft) או קהילה של בעלי אמונה משותפת". הוא אף הכריז שהתפיסה של עם יהודי "אינה מדעית"; עמדה זו שימחה את לבו של אש"ף, והניעה את שר החוץ הישראלי לבקש הבהרות. קרייסקי כינה מיד את הבקשה

* Star Chamber – בית משפט שמקום מושבו היה בווסטמינסטר, אנגליה, שנודע לשמצה בשל הליכים חשירותיים שהיו נהוגים בו. פעילותו העיקרית היתה בענישה על עבירות שלא נקבעו במפורש בחוק. בית-המשפט בוטל בשנת 1641 (הערי המער-כת).

¹ לאחר משפט ממוח ומיינע, חויב קרייסקי לשלם לוויזנטל פיצויים על הוצאת דיבה.

³ "דויטשה נציאנל-צייטונג", 7 בנובמבר 1975.

כ"שחצונות חסרת בושה". למבקרים שהאשימו אותו בשנאה עצמית, השיב באמרו ש"לעובדת היותי יהודי אין שום משמעות מבחינתי", והכחיש בכעס שהוא "אנטישמי יהודי, כמו קרל מרקס". יש הגיון מסוים בטיעונו של קרייסקי, כי אינו יכול לבגוד במה שאינו קשור אליו, מכיוון שאינו משתייך לקהילה היהודית. אבל בלהיטותו להיות יותר אוסטרי מאוסטרי, ולהוכיח את ניתוקו המוחלט מכל דבר יהודי, חתר למעשה תחת טיעונו. התגובות בעיתונות, בגרמניה ובאוסטריה כאחת, לא איחרו להצביע על החולי החבוי מאחורי הצהרותיו של קרייסקי בפרשת ויזנטל. בעתון "דר שפיגל", מן ה-17 בנובמבר 1975, התפרסמו קטעים מראיון שנתן הקנצלר לעתונאי הישראלי זאב ברט, ואשר חיזקו את החשדות הללו. בראיון צוטט, מפיו של קרייסקי, כי "ויזנטל בא מחוג חברתי שונה לגמרי" (שוב ה-Ostjuden!), וכי פגע בשמה הטוב של אוסטריה. "האיש צריך להיעלם", היה גורדינו החד-משמעי של קרייסקי.

כאשר נשאל למה התכוון במלים "שיטות של מאפיה", הרעים הקנצלר שלא יסבול שום חקירה נגדית בפני הציבור הישראלי או היהודי, וכי נוהגים כלפיו "בחוצפה שטרם נשמעה כמוה". מטח הפרידה של קרייסקי (שנועד, כנראה, להיות הערה שנונה ומחוכמת), זכה לכותרות בכל רחבי העולם: "אם היהודים הם עם, הרי הם עם בזוי".² ראוי לציין שבמכתב ששלח ל"דר שפיגל" שבוע לאחר מכן, סיג קרייסקי את הערתו כך: "עם שאינו קיים, גם אינו יכול להיות עם בזוי".

יחד עם זאת הסלים קרייסקי את התקפותיו על ויזנטל, וטען כי יש בידיו ראיות שזה אכן שיתף פעולה עם הגסטפו בימי המלחמה. האשמה פרועה זו לא מנעה ממנו להמשיך ולהגן על עברו הנאצי המוכח של אדון פטר. טקטיקות העימות של הקנצלר לא עברו ללא בקורת באוסטריה עצמה, שם מחתה המחתרת האנטי-פשיסטית נמרצות, כפי שמחו גם הקהילה היהודית והבטאון הקומוניסטי, ה-Volkstimme. אפילו במפלגה הסוציאליסטית ניכרה תחושת אי-נוחות עקב התעקשותו של קרייסקי לנהל מאבק בבית-המשפט, ושאיפה ברורה להרגיע את הרוחות. אך בכל זאת, דעת-הקהל ביחס לוויזנטל היתה עוינת מכדי שיהיה מודאג יתר על המידה בקשר לפרשה, והפופולריות של קרייסקי לא נפגעה כלל. מעניין למדי, שהתמיכה הקולנית ביותר בגישתו של קרייסקי נשמעה מפי הניאור-נאצים בגרמניה ובאוסטריה, שריסו רק בקושי את שמחתם למראה קנצלר יהודי במוצאו המנטרל את אויבם העיקש ביותר. בסוף 1975 כבר היה קרייסקי הגיבור הפטריסטי של המטיפים לל-אומנות "עממית" (Volkisch) קיצונית, "ארי" לשם-כבוד, כשר למהדרין. ה"דויטשה נציאנל-צייטונג" הביע בקול-קולות את הסכמתו להתפרצויותיו של הקנצלר כלפי "חוסר הסובלנות הציונית, חסר המעצורים", ולדחיית כל נאמנות מיוחדת מצידו לאינטרסים יהודיים. העיתון פרסם בהתלהבות את הכרזות הנאמנות של קרייסקי ל"מולדת" האוסטרית. הרי לפנינו מנהיג "גרמני-לאומי" כלבבנו, "גרמני בן דת משה" שאבותיו, משני צדי המ-שפחה, היו במשך דורות רבים מורים, רופאים, צירים, ברייכסטג ופקידי מימשל תחת שלטון בית הבסבורג,

² "דר שפיגל", 24 בנובמבר 1975.

⁴ "פלשתינה" (עלון ידיעות של אש"ף, ינואר 1976, כרך 2, מסי' 8, עמ' 35-7).

* יצוין, כי ה"דויטשה נצי-אנל-צייטונג" הוא בטאונה הרשמי של התנועה הניאור-נאצית בגרמניה (הער' המ-ערכת).

⁵ Kreisky Accuses Top Zionist of Nazi Collaboration Free Palestine, (December 1975), p. 4.

ודוברי גרמנית.³ לניאור-נאצים לא היו כל ספקות בקשר למשמעותן האמיתית של התקפותיו של קרייסקי על וי-זנטל: "קרייסקי רוצה בהתפייסות עם הנאצים-לשעבר". הודות לקנצלר האוסטרו-מרקסיסטי היהודי הזה, זכו הניאור-נאצים סוף-סוף במעמד מכובד בחברה.

אנשי הימין האוסטרים, עשר שנים לפני שבחרו בנאצי-לשעבר לנשיא, יכלו לשאוב צידוק לאמונתם שעדיף היה להיות איש SS בין 1938 ל-1945 מאשר להיות אנטי-פשי-סט בשנות השבעים והשמונים! האם לא הבהיר קרייסקי שתיקי העבר נסגרו סוף-סוף, וכי צריך לקדם בברכה את חזרתם של הצוררים של העבר אל חיק האומה? אנשי הימין יכלו להיעזר עתה ללא חשש באסמכתא המפוקפקת של הקנצלר האוסטרי בתעמולה האנטי-ציונית והאנטי-יהודית שלהם. קרייסקי חזר על האשמותיו הקודמות, כי "הציונות האורתודוקסית" היא מעין "גזענות", אפילו באוטוביוגרפיה שלו.

העולם הערבי, כמוהו כניאור-נאצים, גילה התלהבות רבה עקב עמדתו של קרייסקי בפרשת ויזנטל ועקב הכרזותיו, לאחר מכן, בקשר לסכסוך במזרח התיכון. בראיון לעיתון הביירותי "אל-אנוואר", ב-20 בדצמבר 1975, נמסר מפיו של קרייסקי כי:

אני האדם היחידי המסוגל להתייצב מול [ויזנטל], בגלל מוצאי היהודי; כל אדם אחר שינסה להתייצב מולו יואשם מיד שהוא אנטישמי ומתנגד ליהודים.

מובן שהצהרות מעין אלה היו כשמן על גלגלי מכונת התעמולה הפרו-ערבית. קרייסקי תואר כמי שהנחית מהלומה על הלחצים הפוליטיים, האיומים והמאמצים "הציוניים" לפגוע בעניינם של הפלשתינאים. לפי גירסה זו של הפרשה, ציד המכשפות האנטי-נאצי אינו אלא הסחת-דעת מכוונת מצד הציונים מן הפשעים "הפשיס-טיים" שהם עצמם מבצעים בפלשתינה! המחאות נגד קרייסקי נדחו, ותוארו כקשר מתוזמר שנועד לסלק מתפקידו פוליטיקאי שצידד בפתרון "לא גזעני" לבעיה הפלשתינאית. בגליונו מדצמבר 1975 ציטט ה-Free Palestine הלונדוני, תוך הסכמה, את קרייסקי, כלהלן:

אינני מקבל את הציונות. אני דוחה אותה. נכון שמוצאי יהודי ושמשפחתי יהודית, אבל אין זה אומר שיש לי מחויבות מיוחדת למדינה הציונית ולישראלים. אני דוחה את זה לחלוטין... כאשר הצ-יונים מבקשים יהודים המתגוררים מחוץ לישראל להיות קשורים למדינת ישראל במחויבות מיוחדת ולפעול למענה כאילו היו אזרחים ישראלים, הם מאמצים לעצמם קו פוליטי מוטעה, המוליך לבידודם של האזרחים היהודים האלה ממולדתם, ומשאיר אותם מבודדים לנצח בקהילות שלהם... אין שום דבר הקושר אותי לישראל, או למה שנקרא 'העם' היהודי, או לציונות.⁴

הפלשתינאים, במיוחד, העריכו את האהדה הלבבית שגילה קרייסקי לעניינם. ראש אש"ף, יאסר ערפאת, הודה לקרייסקי בפומבי, בראיון ששודר בטלוויזיה האוסטרית, "על עמידה אמיצה נגד נסיונות הסחיטה הציוניים",

בעקבות המצור שהוטל על משרדי OPEC בווינה בדצמבר 1975. ששת הטרוריסטים, בראשותו של "קרלוס" מוני-צואלה, החזיקו בשלב מסוים כבני-ערובה את כל שרי הנפט של מדינות OPEC, וביניהם את השייח' ימני מערב הסעודית. פעולתם נועדה להנחית מהלומה למען "חזית הסירוב" הערבית, ולמרות שהטרוריסטים רצחו שלושה אנשים, הניח להם קרייסקי לצאת מאוסטריה ללא היסוסים רבים. אין ספק שמטרתו הראשונית היתה "להציל נפשות", אך המחירות שבה נכנע מעידה שכמו בפרשת טירת שנאו, שנתיים קודם לכן, היה קרייסקי מטרה נוחה לתביעותיהם של טרוריסטים.

אין זה מפתיע איפוא לגלות שקרייסקי סירב בעקיבות לגנות את הטרור של אש"ף, אפילו בשעה שניסה לתווך במזרח התיכון. אחרי הטבח של אזרחים ישראלים חפים מפשע ברחוב תל-אביב, במרס 1978, בידי טרוריסטים של אש"ף, היתה תגובתו של קרייסקי מאופקת עד להדהים. הוא כינה את הנרצחים כ"קרבנות מדיניותה קצרת-הראות של ישראל" השוללת מן הפלשתינאים את זכות ההגדרה העצמית. מעשה זה, כך טען, סתר "בצורה הנוראה ביותר" את טענתה של ישראל שהפלשתינאים אינם קיימים. במלים אחרות, ממשלת ישראל, ולא אש"ף, שנטען כי הוא מנהל "מדיניות מתונה למדי", היא האחראית בסופו של דבר לטבח. אחרי ההערות חסרות הטקט האלה ראתה הפדרציה של האיגודים המקצועיים האוסטריים לנכון להביע את צערה באזני ההסתדרות בישראל על "הצהרות המגמדות את מעשה הטרור, כאילו הוא תוצאה של מדיניותה של ממשלת ישראל. טרור אינו דרך להגיע לשלום..."

בשנות השבעים, כאשר שימש כיושב-ראש משלחת לבירור עובדות בנוגע למזרח התיכון מטעם האינטרנציונל הסוציאליסטי, לא הפריעו כל הדברים האלה לקרייסקי לטעון בעקשנות שאש"ף מוכן להכיר במדינת ישראל ולכבד את ריבונותה. קרייסקי היה אחד המנהיגים האיורופיים הראשונים שהכיר באש"ף כנציגם הלגיטימי היחיד של הפלשתינאים, וטען בעקיבות שהשלום באזור יושג רק אם יגיעו להסכמה עם אש"ף.

דעתו של קרייסקי היתה, כי הבעיה הפלשתינאית היא לבו של הסכסוך, וזה ייפתר רק לאחר נסיגה ישראלית מלאה מכל השטחים הכבושים ולאחר הקמתה של מדינה פלשתינאית עצמאית. השקפה זו, שקרייסקי חזר עליה בכל הזדמנות אפשרית, לוותה בהתעלמות חד-צדדית יוצאת-דופן מצרכי הבטחון הלגיטימיים של ישראל, ובהתעקשותו קהת-הרגשות להתעלם כליל מאחוריותם של הערבים להנצחת הסכסוך. אף-על-פי שקרייסקי מער-לם לא התכחש בפומבי לזכותה של ישראל להתקיים כמדינה, הרי עצם השקפתו האידיאולוגית בנוגע לסכסוך חתרה תחת הלגיטימיות של התנועה הלאומית שהקימה את מדינת היהודים.

בראיון שנתן בינואר 1978 למוסף מיוחד שהוקדש לעולם הערבי, בעתון Die Presse, ביטא קרייסקי את ההשקפה הזאת בבהירות:

לדעתי, היהודים אינם אומה. מבחינתי, הקבוצות היהודיות השונות הן קהילות בעלות אמונה משותפת... יהודים חיים בכל מקום בעולם. יש להם הרבה

יותר מן המשותף, הן בהופעתם והן באורח-חיייהם, עם העמים שבקרבם הם חיים מאשר ביניהם לבין עצמם... יש יהודים שחורים משחור, יהודים הודיים ויהודים מונגוליים.

מאוחר יותר באותה שנה, בזמן שיחות קמפ-דייוויד בין הנשיא קרט, סאדאת ומנחם בגין, התראיין קרייסקי בבית הנופש שלו במיורקה⁴. בראיון זה הרחיק קרייסקי לכת הרבה מעבר לשיקולים תיאורטיים, ומתוך התקפותיו על ראש-ממשלת ישראל מהדהדות הדעות הקדומות הגסות ביותר שרווחו בסמטאותיה של וינה. הקנצלר האוסטרי התייחס לבגין כאל "פוליטיקאי חנווני", כאל "עורך-דין יהודי קטן מורשה, או מאיפה שהוא..."⁵, וכדי להשלים את התמונה גידף את ה-Ostjuden בדרך כלל, באמרו: "הם כל כך מנוכרים, הם חושבים בצורה כל כך מפותלת..."⁶. ואשר לישראלים – "אין הם מבינים את השניות שבפוליטיקה. הם הופכים את עצמם לבלתי פופולריים. הדיפלומטים השנואים ביותר הם הישרא-לים... הם גרועים כמו האפריקנים, שגם הם אנשים בלתי נסבלים".

בין שיחם זה הוא פריה של השנאה העצמית של יהודי מרכז אירופה, ובין אם לאו, כפי שטען אפרים קישון בזמנו ("יש לו גיבנת, ומשום כך הוא שונא את כל הגיבנים"), די היה בנויד הדעות הקדומות של קרייסקי כדי להרתיע אפילו את הישראלים בעלי הבקורת העצמית החריפה ביותר. נימות הגזענות, הסנוביזם והשחצנות שהוטחו בבגין, כסמל היהדות המיליטנטית, עיצבו את דמותו של קרייסקי באופן בלתי הפיך כמשומד השואף להיעשות "לגוי של זהב". התבטאויותיו חשפו את העובדה, שכאשר מוצג בפניו דגם נמרץ של זהות יהודית לאומית, שפשוט אינו מובן לו, נושרת מעליו המסיכה של הפוליטיקאי המאופק והרציונלי בדרך כלל.

במהלך פרשת ולדהיים (1986), התברר שלמרות שפרש מפעילות פוליטית, לא השתנו עמדותיו של קרייסקי, למעשה. אין צורך להיות מעריץ ללא תנאי של הקונגרס היהודי העולמי ושל מנהיגותו הנוכחית באמריקה כדי להודעו מן העובדה שקרייסקי גינה את "מעשיו השפ-לים" ואת "התערבותו הבלתי הוגנת" בענייני הפנימיים של אוסטריה, בנתנו בכך "אור ירוק" להצהרות דומות מפי פוליטיקאים בכירים של מפלגת השלטון השמרנית באוסטריה (ה-OVP). פעם נוספת ראה קרייסקי לנכון להפגין את ריחוקו מכל עניין יהודי, מבלי להביא כלל בחשבון את הטענות לזכות.

שוב הושמעו ההתפרצויות האישיות המוכרות ("בכלל לא איכפת לי אם זה מוצא-חן בעיני אדון זינגר או לא", או: "אינני אוהב את ויזנטל, ויש לי זכות לא לאהוב אותו"), לרבות האשמות לא מתועדות בדבר "כמה אר-סטרים ממוצא יהודי" שהיו "פשיסטים נלהבים". מצד שני, כאשר נגע העניין לנאצים ולנאצים-לשעבר, נראה ששום דבר אנושי לא היה זר לקרייסקי: "איש אינו יכול להאשים אותי", אמר לכתב-העת "פרופיל" באפריל 1986, "שלא סלחתי לכל בימים שהייתי בשלטון". משום כך אפשר להחיל את הסליחה גם על ולדהיים (אם כי אחר-כך, מסיבות פוליטיות, הרחיק עצמו קרייסקי קצת יותר), אך לעולם לא על ויזנטל, בגין, ישראל זינגר או הקונגרס היהודי העולמי.

* הראיון פורסם בגרזולס פוסט, 3-3 בספטמבר 1978.

*

מ

תוך דברי תוספת עגומים אלה לקריירה הפר-
ליטית של קרייסקי מהדהד, מבלי משים, הצו-
רך הדחוף של האוסטרים לתת פורקן לתחושת
האשמה שלהם, שאין הם מודים בה, ולטהר את ההיסטור-
ריה שלהם על-ידי תליית הקולר של בעיותיהם בצווארה
של התערבות יהודית מבחוץ. ואכן, זו היתה האסטרטגיה
של קרייסקי עצמו, כאשר ניצב בפני בקורת מצד ישראל

או יהודים, ומסתבר ששרשיה של אסטרטגיה זו נעוצים
בשאיפתו העזה להתקבל כ"אוסטרי אמיתי", ולהעלות
את הפופולריות שלו באוסטריה על-ידי התנתקות והת-
רחקות מן האינטרסים או הדאגות היהודיים.
לסיכום אפשר לומר, עם קמצוץ של אירוניה, שברונו
קרייסקי הוכיח את עצמו כאוסטרי, משכמו ומעלה, אבל
אין להניח שיזכה בתחרות פופולריות כלשהי בדברי ימי
העם היהודי ■

ת.י.ס.

הם נחמד במידת זיקת אהבה